

Asia: VN/30511/2023

Työ- ja elinkeinoministeriön lausuntopyyntö vientivetoista työmarkkinamallia ja sovittelujärjestelmän kehittämistä koskevista hallitusohjelmakirjauksista

Lausunnonantajan lausunto

1. Näkemyksenne Suomen työmarkkinamallin kehittämisestä.

Suomen työmarkkinoilla on viimeisen keskitetyn ratkaisun (kilpailukyky sopimus 2016) jälkeen vallinnut kirjoittamaton työmarkkinamalli, joka on perustunut ennen kaikkea työnantajaliittojen keskinäiseen koordinaatioon, jonka takuuhenkilönä on toiminut kulloinenkin valtakunnansovittelija. Mallin idea on periaatteiltaan pitkälti ”vientimalli”. Malli on jähmettänyt sopimusten laadullisen kehittämisen ja lähes poikkeuksetta tukkinut keinot edistää samapalkkaisuutta sekä tarjota ratkaisuja työvoimapulasta kärsivien alojen tarpeisiin.

JHL:n mielestä mallin olisi vastattava mm. seuraaviin vaatimuksiin:

- Palkanmuodostusmallien erot alojen välillä otettava huomioon sopimusratkaisujen tasossa (esim. erot liukumissa ja tulospalkkioissa).
- Matalapalkkaisten alojen palkkausta on voitava kehittää. Prosentuaaliset raamit kasvattavat eroa entisestään.
- Järjestelmän on tuettava samapalkkaisuuden saavuttamista nykyistä rivakammin
- Mallin on vastattava työvoimapulasta kärsivien alojen veto- ja pitovoiman kasvattamisen vaatimuksiin
- Mallin on mahdollistettava työehtosopimusten laadullinen kehittäminen eli ns. tekstimuutosten tekeminen.
- Työtaisteluoikeuden ja paikallisen sopimisen kaltaiset työelämän ydinasiat ovat osa kokonaisuutta, eikä niitä voi eikä pidä käsitellä yksittäisinä irrallisina asioina. Mahdollisesti sisältöihin tehtävät muutokset tulee tehdä tasapainoisesti, ei työsuhteen heikomman osapuolen eli työntekijän asemaa yksipuolisesti heikentäen.

2. Näkemyksenne hallitusohjelmakirjauksesta, jonka mukaan: ”Laissa työriitojen sovittelusta säädetään, että palkantarkastusten yleistä linjaa ei voida ylittää valtakunnansovittelijan toimistosta tai sovittelulautakunnan toimesta annettavalla sovintoehdotuksella”.

Kirjaus rajoittaa valtakunnansovittelijan toimiston ja sovittelulautakunnan toimintamahdollisuuksia. On syytä muistaa, että sovittelijan käsien sitominen ei rajaa ammattiliittojen ja työnantajaliittojen sopimisvapautta. Sopimisvapaus on tunnustettu kansainvälisin sopimuksin ja se kuuluu EU:n perusoikeuksiin.

Hallitusohjelman kirjaus on ongelmallinen Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten ja EU-oikeuden näkökulmasta. Kansainvälisen työjärjestö ILO:n ammatillisia järjestäytymisvapauksia koskevassa yleissopimuksessa nimenomaisesti kielletään julkisten viranomaisten toiminta, joka vaikeuttaa ammattiliittojen itsenäisessä harkintavallassa olevaa toimintaa. ILO:n yleissopimus koskien työntekijöiden ammatillista järjestäytymisoikeutta ja kollektiivista neuvottelu-oikeutta edellyttää valtion järjestävän ammattijärjestöille tyydyttävän suojelun vastapuolen sekaantumisesta ammattiliiton toimintaan, jolloin on itsestään selvää, ettei suojeluun veloitettu valtio voi itse sekaantua ammattiliittojen toimintaan. ILO:n yleissopimuksessa 154 on valtiota sitovia määräyksiä koskien kollektiivisen neuvottelumenettelyn edistämiseen. Valtakunnansovittelijan toimivallan rajoittamista kirjauksen mukaisesti on pidettävä vastoin edellä mainittuja Suomea sitovia ILO:n määräyksiä.

EU:n vähimmäispalkkadirektiivi säätää jäsenvaltioille velvollisuuden huolehtia kohtuullisen elintason mahdollistavasta työehtosopimusjärjestelmästä ja kiinnittää erityistä huomiota pieni- ja keskituloisiin ryhmiin ja näiden pyrkimyksiin saada korottaa palkkojaan ja saada palkkaeroja supistumaan. Hallitusohjelman kirjaus valtakunnansovittelijan toimivallan rajoittamiseksi on juuri päinvastaista mitä vähimmäispalkkadirektiivin Suomelta edellyttää. Erityisesti tästä kärsii julkinen sektori ja muut matalapalkka-alat.

Hallitusohjelman kirjausta on pidettävä kokonaisuudessa epätasapainoisena, koska vain työntekijäpuolen neuvottelu- ja sopimisvapautta ollaan heikentämässä. Poikkeuksellisen on pidettävä myös Suomen kaltaisen Länsi-Eurooppalaisen markkinatalouden lähtevän sääntelytalouteen, kun se toimillaan on sääntelemässä yhden tuotannon tekijän, eli työvoiman ylintä hintaa.

Kirjauksen tarkoitus edellyttäisi avointa ja läpinäkyvää sopimista myös yksityisellä työmarkkinasektorilla. ”Yleinen linja” ei voi perustua joidenkin työnantajaliittojen ja ammattiliittojen ilmoitukseen kustannusvaikutuksesta.

2 a). Millä tavoin vientivetoisessa mallissa voitaisiin kohdentaa palkankorotuksia sellaisille aloille tai sellaisiin tehtäviin, joissa on palkkauksen kehittämistarpeita?

Hallituksen hahmottelema ja työnantajaliittojen jo pitkään tavoittelema ”vientivetoinen malli” on sovittamattomassa ristiriidassa edellä (kysymyksessä 1) kuvattujen perusteltujen vaatimusten kanssa.

3. Millaisessa menettelyssä työmarkkinaosapuolten yhteistä hyväksyntää nauttiva työmarkkinamalli olisi mahdollista valmistella?

Koska ammattiliitoilla ja työnantajaliitoilla on sopimisvapaus, työmarkkinamallista olisi neuvoteltava ja sovittava niiden kesken.

4. Onko työriitojen sovittelusta annettuun lakiin perustuvaa vapaaehtoista sovittelua tarpeellista kehittää? Voidaanko lakisääteisen sovittelujärjestelmän rinnalla kehittää liittojen keskinäistä sovittelujärjestelmää esimerkiksi työehtosopimusten rajariitojen ratkaisemiseksi (keskusjärjestöjen välinen/sisäinen konsiliaatio, vrt. vastaava menettely Ruotsissa)?

Vapaaehtoisen sovittelun kehittäminen on kannatettava ajatus. Näin sovittelujärjestelmä voisi auttaa osapuolia sovun löytämisessä jo ennen työtaistelu-uhkia. Ei ole ennen kuulumatonta, että työtaisteluja pannaan toimeen ennen kaikkea siksi, että riita etenisi sovitteluun. Myös työnantajaliittojen ja ammattiliittojen yhteinen rajariitojen ratkomiseen tähtäävä sovitteluelin voi osaltaan ennalta ehkäistä työriitojen kärjistymistä.

5. Näkemyksenne työriitojen sovitteluinstituutioon kuuluvien toimijoiden (valtakunnansovittelija, sivutoimiset sovittelijat, sovittelulautakunta) merkityksestä ja roolista neuvotteluratkaisuun pääsemisessä ja työrauhan ylläpitämisessä. Kuinka lakisääteinen vientimalli vaikuttaisi sovitteluinstituution rooliin työmarkkinoiden toimivuuden edistämisessä ja työriitojen sovittelussa?

Sovitteluinstituution ensisijainen tehtävä on auttaa työriidan osapuolia löytämään sovinto. Muutoksella halvaannutettaisiin sovittelujärjestelmän toimintakyky, millä olisi työtaisteluita lisäävä vaikutus.

6. Tulisiko sovittelun tueksi ja työmarkkinajärjestöjen yhteisen tilannekuvan muodostamiseksi edistää toimenpiteitä, joilla tuotetaan objektiivista tietoa työmarkkinoista, makrotaloudellisesta kehityksestä ja toimialakohtaisista olosuhteista? Jos kyllä, mitä nämä toimenpiteet voisivat olla?

Sovittelujärjestelmän yhteistä tietopohjaa taloudesta ja työmarkkinoista kehitettävä, jotta sovitteluinstituutio voi ottaa esityksissään huomioon alojen perustellut tarpeet. Käytännössä tämä voisi tarkoittaa Valtakunnansovittelijan toimiston resurssien lisäämistä merkittävästi. Osapuolten sitouttamiseksi yhteiseen tilannekuvaan tämä voisi tarkoittaa myös aiemmin haudatun kolmikantaisen TUKUSETO-työryhmän uudelleen pystyttämistä tai muuta sopijaosapuolten foorumia.

7. Muut mahdolliset kommentit.

Työmarkkinamallin on kunnioitettava liittojen mandaattia neuvotella omat työehtosopimusratkaisunsa.

Kansallisen täytäntöönpanon aloittamista odottava vähimmäispalkkadirektiivi edellyttää lainsäätäjältä palkanmääritystä koskevan kollektiivisen neuvottelutoiminnan edistämistä. Direktiivi edellyttää jäsenvaltioita parantamaan työntekijöiden tosiasiallista pääsyä työehtosopimusten mukaisten vähimmäispalkan suoja koskevien oikeuksien piiriin. Hallitusohjelman kirjaus lakisääteisestä palkankorotustasosta vaikuttaa direktiivin vastaisesti ja heikentää oleellisesti työntekijöiden asemaa ja mahdollisuuksia vaikuttaa omiin työehtoihinsa ja palkkaansa.

Hallituksen hallitusohjelmassa olevat työmarkkinoita koskevat uudistukset horjuttavat työmarkkinaosapuolten asemia työntekijäpuolen tappioksi. Tämä kehitys on omiaan heikentämään luottamusta ja aiheuttamaan vastakkainasettelua työmarkkinoilla ja siten todennäköisesti lisäämään myös työtaisteluja vastoin hallitusohjelman tavoitteita. Orpon hallituksen tavoitteet ja toiminta on

päinvastaista mitä esimerkiksi EU-komissio tavoittelee tuoreessa aloitteessaan koskien työmarkkinaosapuolten vuoropuhelun vahvistamista ja edistämistä.

Karhumaa Keijo
Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry